

LA LLEGENDA DEL CARO

Víctor Labrado
Grup d'Estudis Etnopoètics

Devem els primers estudis del Caro als investigadors Francesc Martínez (Martínez 1947), d'Altea, i a Sara Llorens (Borja 2016: 128-129), de Pineda de Mar. Les notes escrites del primer, referides a la seua Altea natal, no es van publicar, pòstumament, fins a l'any 1947; i les de la segona, curiosament referides a Bolulla i recollides el 1927, no van arribar a la impremta fins al 2016.

Tots dos estudiosos, dedicats a l'etnopoètica, són ben explícits pel que a la misteriosa, ambigua presència que identifiquem o, segons com, es confon amb el caro. En canvi, els nostres lexicògrafs van ser molt més reticents, o no van saber veure la dimensió mítica, misteriosa, d'aquella estranya criatura.

L'estudiós Joan Coromines parla d'una cova del Caro a Xeraco, d'una altra a Bolulla, i també localitza un barranc del mateix nom a Pego (Coromines 1995, 1989). Aquestes tres fites suggereixen un territori, no molt extens però certament accidentat, molt retallat i ric en amagatalls, des de la serra del Mondúver, al sud de la Ribera, fins a la serra de la Xortà, ja enmig de la Marina. Són els dominis, o una bona part dels dominis, del Caro.

Sobre l'estranya criatura que dona nom a aquestes coves i al barranc, diu que seria «una mena de duc o mussol» que és conegut com a *caro* «a Tortosa i en el País Valencià, sobretot a la zona del sud d'Alcoi i Xixona». Bon coneixedor de la geografia valenciana, que en gran part havia recorregut personalment, diu el senyor Coromines que a Bolulla, l'any 1962, li van definir el caro com un «pardal que xiula com els pastors» (1989: 581). I no va més enllà. Potser aleshores a Bolulla s'havia perdut ja la memòria del Caro i no li sabien dir més; o els naturals no van creure convenient parlar-ne davant un foraster. O potser el senyor Coromines volia deixar de banda supersticions que no considerava pertinents. Però no va poder evitar de recollir aquell matís inquietant, fantasmal: un ocell que imita un comportament humà, que *xiula com un pastor*. Sens dubte guiant o cridant els animals.

El Diccionari Alcover-Moll dona algunes precisions pel que fa a l'aspecte del caro. Diu, referint-se només a Tortosa, que es pot descriure com a «Animal nocturn, gros com una gallina, d'ales molt llargues, de color fosc amb vies blanques a les ales» (1978: 1046). Altres autors se n'havien ocupat abans. Arabia (Coromines 1989: 581), també per a Tortosa i la Ribera d'Ebre, considerava el caro «au de presa nocturna, bastant grossa, parescuda al Duch», mentre que Martí Gadea al *Novísimo diccionario general valenciano-castellano*, a banda de «ave nocturna, especie de mochuelo», diu també que «da gritos lastimeros al amanecer i al anochecer, y habita terrenos montañosos» (Coromines 1989: 582).

El caro, doncs, sospitós per la imitació que fa del xiulit dels pastors, pels crits

planyívols a l'hora equívoca que comença o acaba el dia, també pot ser percebut com un simple ocell, com una criatura perfectament catalogable dins el regne animal. Encara que, això sí, sempre difícil d'observar i poc o mal coneguda. La gent de la muntanya, hi tenen una certa familiaritat, un cert tracte. Com ara el senyor Ramon Sellés, originari del mas Escuder, a la serra de Penàguila, a preguntes sobre si ell havia vist o sentit cantar mai el caro, dubtant em responia: «Cantava... no: el caro xiula, només xiula. Jo he sentit xiular, jo no sé tampoc si era el caro. Jo no sé... Però existix eixe animal? No? Jo crec que existix. Ara, no, jo no n'he vist cap [...] Jo sóc caçador, i caçant i això, a ningú he sentit dir...»

Ell, de fet, només reconeixia el caro per la manera de xiular, en la foscor de la nit. Li havia ensenyat a identificar-lo, al mas, durant la infantesa el seu avi, originari d'Orxeta, i n'havia sentit parlar també a una tia que vivia al Fondo de Teix. Quan un caçador experimentat, com ara el senyor Sellés del mas Escuder, diu que no n'ha vist mai cap, ni ha sentit dir tampoc a altres caçadors com ell que n'hagen vist cap, hauríem de considerar-ho estrany.

En canvi, un dels últims pastors de la Safor, el senyor Manolo Marzá, del Corral del Vidre, comentava amb tota naturalitat: «Els caros van de nit. Volar sí que els he vist i sentir-los, també. Però de prop, no. No sé com serà. La mateixa ploma del mussol tenen, pero és més gran.»

Confessava, però, que feia molts anys que no en veia, de caros. No per cap estranya raó. Per al senyor Manolo Marzá, eren només una víctima de l'empobriment ecològic. Havien desaparegut perquè, com deia ell: «Tots els animals de rampinya tenen que rapar. Els caros ací no tenen papanda. Peguen a fugir. Mengen carn, ratolins, serps, lo que troben.»

Aquests hàbits alimentaris que els atribuïa eren, però, una suposició. Ho deduïa per la semblança amb els mussols. Perquè ell, de caros, no n'havia vist mai de prop. I no en sabia dir més.

En canvi, el senyor Ramon Sellés del mas Escuder podia allargar-se explicant que el caro, segons li havia contat el seu avi, xiula perquè «va buscant les cabres, xiulant a vore si les veu, i les cabres no les veu.» Per tant, no és que sols imite els pastors, xiulant com ells, sinó que fa de pastor. És un pastor que ha perdut el ramat. I això tenia una explicació, perquè, com deia l'avi del senyor Sellés:

el Caro era un home, i va convidar al Nostre Senyor, crec que era, a dinar un dia, i mataria un corder, i va matar no sé lo qué. No me'n recorde cert, si era un gos, o gat. I quan se'n va anar li va dir: "Tu ja no seràs més home, tu seràs un animal, i les teues cabres ja no les voràs més." I ja no les va vore més, el Caro... L'animal eixe va xiulant per la nit. I el Caro xiula i xiula porque va diu que buscant les cabretes.

A la vall de la Drova, vora el Mondúver, el senyor Donet precisava: «És mig animal i mig persona.»

En aquella vall, enclotada entre altes serres, és encara una presència sentida:

«Eixe pardal Caro –deia el senyor Donet–, tota la vida hem tingut relacions amb ell, perquè ja el dic que moltes nits el sents cantar... Com si fóra una rabosa. És un animal que diu que és com si fóra un mussol.»

Es podien confondre el caro i el mussol? Potser sí, i precisava: «Ara, el maular d'una cosa i l'atra és molt diferent. I moltes nits el sents per ahí molt a propet.» Reconeixia, però, que malgrat la proximitat, ell no l'havia vist mai. Havia sentit dir «que si era mig persona, mig animal» i, per tant, suposava que si tenia una part de *persona*, «té que ser el cap: tindrà els ulls com si mirares una persona.»

No tenia cap dubte que, en temps antic, el Caro havia sigut home, feia de pastor, tenia un ramat, i es va fer culpable d'alguna mena d'agressió: «No sé quina passà a fer un pastor. No sé com va estar allò, que va agarrar aquell i li va tirar una maldicció, diguent que no seria mai més persona: seria persona i animal, una mescla de... I el va transformar en Caro.»

La causa del càstig el senyor Donet, però, no la recordava bé. Li ho havien contat quan era molt xiquet. S'inclina a creure que entre el pastor i aquell es va produir un incident molt desagradable: Al pastor «li va eixir no sé qui, li va pegar una garrotà, i no sé qué va passar que aquell li va tirar una maldicció: “Caro eres i Caro seràs i en la vida... el teu ganao trobaràs.” Aquell home el va convertir en pardal: mig pardal i mig persona.»

Segons la senyora Trinitat Moncho de Beniarrés, a la vall de Perputxent, ja dins el Comtat de Cocentaina, sembla que entre l'un i l'altre no es va produir cap garrotada. El conflicte entre el pastor i aquell altre es va originar per una altra mena d'ofensa. Ella coneixia prou millor la història i el resultat –encara «van les cabres perdudes per un barranc», em va assegurar–; i si bé les conseqüències són plenament vigents i actuals a hores d'ara, es tractava d'una història molt antiga, que es perdia en les fondàries del temps: «Això no sé si ve de l'Evangèlit, o no sé», va dubtar. Es tractava d'un convit: el pastor «va convidar a un atre» i havia de «matar-li un corder, un corderet p'a obsequiar-lo» i quan va arribar el moment de sacrificar-lo, s'ho va pensar. Li dolia massa, desprendre-se'n: «“A tinc que matar el corder?” Eh! Mate un gat...” I va fer el sopar de gat. I aquell se'l menjà; i aquell al vore que li va fer eixa finesa tan lletja» perquè el convidat «va notar que la carn no era de corder, que era d'un gat, diu: “En tant que dies que m'apreciaves...”» Per això el va castigar amb la maledicció: «Caro eres i Caro seràs...» El mal no va ser la metamorfosi, o almenys la senyora Moncho no recordava el detall de la transformació del pastor en mig home i mig mussol. Sinó que el convidat el va maleir:

i ensia diu que sobri el corral i ixen les cabres: “beè, beè...” Van acabar d'eixir totes les cabres i aquell acaçant-les, i encara diu que encara va pel barranc: “Ja en tinc una! Ja en tinc dos! Ja en tinc...!” I al que va a agarrar la que fa tres, se'n fugen totes. Diu que encà va pel món. No sé quin barranc serà.

El senyor Vicent Mascarell, que havia nascut i viscut molts anys a la Marxuquera, al sud-oest del Mondúver, d'alguna manera confirmava la versió de la senyora

Moncho. A casa ho tenien com una tradició. Deia: «La història, de la família, que conten del Caro, que no és la llegenda: és la por del Caro.» Perquè

el avi [de ma mare] va fer casa, va fer població en l'ermita [de Marxuquera], va obrir tenda, la primera tenda, que és la taverna. El home treballava de dia i de nit nava per el vi, a Ròtova, a Montitxelvo, a on es fea el vi, en un carro, i com el camí eixe, camí Carril, travessa la finca del Convent [de Sant Jeroni], l'home nava de nit i es veu que tenia por i sentia, dia, sentia un pardal que li dia: "Ja en tinc un, ja en tinc dos..." I ell es pensava que anaven per ell, i era la por que tenien del pardal eixe.

El senyor Pepe Fornés, pastor de la Marxuquera troba que la gent exagerava una mica, i matisava:

Això que conten, que si "ja en tinc una, ja en tinc dos i ja en tinc tres", no és que ho compte clar. Ell no diu *una* ni *dos* ni *tres*. Ell fa: "Eh... eh... eh..." Com si fóra un pastor que crida, tres voltes, i canvia de cant en seguida. Jo no sé si és la parella, que li contesta. L'atre fa: "Ca... ah... ah..." L'atre té una veu diferent. Jo crec que deu ser una parella sempre, que deuen anar junts.

El senyor Fornés fa una diferència clara entre el que ha vist i el que no ha vist, però li ho han contat. Reconeixia: «El Caro, jo no l'he vist. L'he sentit cantar, sí. Perque m'ho han dit: "Això és el Caro." Pero jo no l'he vist mai, el Caro. Deu ser tremendo, el pardal eixe.»

De fet coneixia molt bé la història que tan malament va acabar per al Caro, incloses les causes del convit i la identitat del convidat: Era un temps de sequera, no plovia gens, un any d'aquells

que se n'han conegut prou, p'als que hem segut del camp. Açò [la Marxuquera] era tot secà, d'oliveres, d'ametlers... No era horta [com ara]. I entonces diu que via un pastor; pero [de] no ploure no via herba p'als animals i estaven molt flacs. L'home hui se li'n moria una, demà una atra, i anava a la ruïna. I un dia se li presenta un bon senyor en la montanya. El pastor no sabia qui era ni qui no era, i li diu, diu: "Com va la vida?"

"Malament, una ruïna tot enguany."

Diu: "Per qué?"

Diu: "Perque mire, tot està morint-se de fam i no hi ha menjar."

Diu: "Vosté qué donaria, o qué pagaria i vore el ganao gord?"

Diu: "Hi! -diu- Jo matava el millor xoto que guera en el ganao i mos el menjàem en seguida."

Diu: "Pués va."

I al cap de[l temps] que va dir est home, que diuen que era el Nostre Senyor, es presenta. Diu:

"Qué, com va el ganao?"

Diu: "Malament."

"Malament? Vés a vore-lo, vés."

Obri la porta, els veu bonicos, llustrosos... El ramat tan bonico: es queda admirat. I se desapareix aquell senyor. Diu: "Hasta hora de dinar. Vosté vaja matant el cabrit."

Quan va començar a veure quin cabrit mataria «n'agarrava uno, l'alçava: "Caram, este pesa massa. Este és massa bo p'a matar-lo. Este val molts diners, p'a vendre-lo."

N'agarrava un atre...» Tots li sabien greu. Va decidir estalviar-se el cabrit. «Diu: “Ara agarre el gat i el mate.” El gat, el gat de casa. I mata el gat, el guisa, estava dins de la seua olla, el trau a taula i es presenta aquell home a dinar (que igual se li desapareixia, a d'ell, que tornava). Aquell home tira a beneir la taula...» i en aquell moment va descobrir l'engany i el va maleir, amb el resultat que sabem: «“Ja en tinc una, en tinc dos, tres! Ja no en tinc cap!” Quan arriba a tres li se desapareixen totes.»

Com la senyora Moncho, de Beniarrés, també el senyor Fornés omet la metamorfosi. Complementant, però, els seus relats amb els del senyor Donet, de Barx, i amb el del senyor Sellés, del mas Escuder en la serra de Penàguila, obtindríem la descripció física del Caro i la relació dels fets que expliquen el seu destí. Poc dalt o baix, podríem fer-ho coincidir punt per punt, espigolant i triant detalls d'ací i d'allà, amb la notícia que sobre «El pardal Caro» reporta el col·leccionista i estudiós senyor Francesc Martínez, d'Altea, a *Còses de la meua Terra*, el volum aparegut pòstumament l'any 1947. Amb una ortografia tota personal, de gran força creativa, que dóna un estil arcaic al seu escrit i contribueix poderosament a envoltar-lo de misteri, el senyor Martínez descriu així el Caro:

Es aquest animal fantàstic mestall de aucell i de hòme; una còsa semblant a la serena de la mar, sòls que aquesta es mestall de dòna i peix i canta que engiça, i aquell es de animal bolador i hòme barbut; es cosa més pijor i estrafularia, i encara mes sigular, ja que les serenetes de la mar son, sino moltes, varies, i el pardal Caro, únic. (1947: 270)

Sempre segons el senyor Martínez, la història es remunta a «aquell temps en que el Nòstre Senyor Jesucrist anava evangelisant per el mon» i es va donar el cas que «feu amistat i li prengueren gran voler dos germàns, amos de molts remats de bestiar.» El van convidar, de primer el germà gran, que ho va fer correctament, sacrificant i oferint l'animal «més bonico i més gord que tenia per a torrarlo a les brases, ab lo que soparen aquella nit Jesús i els deixebles.» El mal va ser quan l'endemà li va pertocar de fer-ho al germà menut:

com era un mesquí dels de marca, el més gort li donava llàstima, buscant els més flacs, que també li feien dól [...] agarrá'l gat i matant-lo el va guisar en un caldo per a millor dissimular l'engany. Aplegat el mijorn, sentats tots en la taula, Jesús i els deixebles i alguns convidats més, aixina com els de casa [...] es va dirigir el Senyor al guisat i digué: –Si eres cabrit, pega un balit; si eres gat, salta del plat–; i al punt va saltar de la platera i de la taula pegant estufits i maranyaus un soberc gat, que desaparegué. Girant-se després al més jove dels germàns rabadáns, Caro de nòm, li digué: –Caro eres i Caro seràs; el teu ganado mai arreplegaràs–. El anomenat, convertit de repent en mig pardal, ixqué bolant en busca dels seus remats, els que s'havien desbarrafiat; bolant i corrent a ratos trobá un corder o un cabrit, i cantà: –Ja'n tinc u [...] I aixina fins a set, en que aplegant a aquest número desaparegueren tots. Torná atra vegada a aucar bolant per els aires, i de nou va anar contant fins als set, que també desaparegueren, i atra volta a començar, i atra i atra. I seguix bolant i corrent per tot el mon sense parar mai [...] i encara al cap de tants sègles va bolant i corrent per tota la redonia de la tèrra aücant i contant ses set animalóns. (1947: 271-272)

Des del 1947, data de la primera publicació de la llegenda a càrrec del senyor Martínez, caldrà esperar fins al 1995 per trobar-ne una altra versió escrita, la segona, al volum *La serp de la venta* (Campos 1995). Aquest llibre presenta un recull de tradicions orals de Xeraco, fet pels mestres, pares, mares i alumnes de l'escola pública d'aquella localitat de la Safor. Hem vist que una de les dues coves anomenades del Caro per Joan Coromines es trobava justament a Xeraco i, així doncs, no era d'estranyar que una de les narracions tinguera per títol, precisament, «La cova del Caro». El protagonista era «un pastor de cabres burló i mentider conegut com el Caro que solia dur a pasturar el seu ramat pels voltants de la font de l'Ull», a la vessant est del Mondúver. Diu que:

Un dia se li va aparéixer un personatge misteriós. Uns expliquen que era Jesucrist, altres que un home que sabia molt de màgia [...] I el Caro li va preguntar:

–Quí és vosté? Què fa per aquestes muntanyes?

–Sóc un pobre home que va perdut pel món buscant un poc de pau i fa més de tres dies que no he menjat. No tindria un rosegó de pa i un poc d'aigua, per favor? (CAMPOS 1995: 39)

El Caro hi va accedir. Se'l va endur fins a la seua cova i allí va coure i servir el sopar. L'hoste, abans de tastar el menjar, va descobrir l'engany i va conjurar el gat: «Si eres cabrit, pega un belit, però si eres gat, bota del plat.» Tot seguit, com un tren-cacloques: «els trossos de carn que hi havia al plat es transformaren en un gat que pegà un gran bot i fugí cames ajudeu-me de la cova.» Després, encara que aquest text no ens dóna la fórmula de la maledicció –*Caro eres i Caro seràs...*– Igualment:

El mag, tot indignat per la malifeta del Caro, va condemnar el pastor, com a càstig per haver intentat enganyar-lo, a rodar eternament per la Serra del Mondúver i a reunir el ramat perdut de cabres i ovelles.

Els més vells i els menys joves del poble contenen que per la nit, als voltants de la Font de l'Ull, molt prop d'on s'hi troba la cova on va passar aquest succeït, es pot escoltar encara la veu del Caro tot comptant:

–Ja en tinc una, ja en tinc tres, ja en tinc cinc!

I llavors les ovelles que pasturen pels costats desapareixen. Al cap d'un moment es torna a escoltar:

–Ja en tinc una, ja en tinc tres, ja en tinc cinc!

I així des de fa anys i panys i sembla que per tota l'eternitat. (CAMPOS 1995: 39)

Curiosament, aquesta versió és l'única en què, com a causa de la falta contra el deure d'hospitalitat, comuna a totes, el mòbil del Caro no és, o no és només, l'avarícia, el desig indecent d'estalviar-se el cabrit degut. El Caro hi practica, sobretot, una altra mena d'indecència: el plaer de mentir i enganyar, només per burlar-se de l'hoste. Ja ens avisava el narrador des de primera hora que el Caro era «burló i mentider» i, després, el caminant només li demanava «un rosegó de pa i un poc d'aigua». Va ser el Caro qui li va oferir el cabrit, sense cap obligació o necessitat de fer-ho. És un detall molt significatiu. Perquè el Caro té un precedent remot i

il·lustre en el Licàon, l'home llop, tal com el presenta Ovidi a *Les metamorfosis* (2000: 21-22), i la burla contra l'hoste com a principal mòbil de l'amfitrió és una característica compartida entre el Licàon d'Ovidi i el Caro de Xeraco. Diu Ovidi que s'exclamava Júpiter davant l'assemblea dels déus:

Va arribar el deshonor d'aquest temps a les nostres oïdes
i, desitjant que allò no fos cert, de l'Olimp a la terra
vaig davallar com a déu, però amb la figura d'un home. (OVIDI 2000: 21)

Posat a fer la inspecció sobre la condició moral de la humanitat, Júpiter, déu en forma d'home, va arribar a les portes del tirà d'Arcàdia, Licàon. Diu el mateix Júpiter, referint la seua experiència:

Vaig fer palès que era un déu i tota la gent, prosternant-se,
ja començava a pregar; Licàon, però, va burlar-se'n
mentre deia: "Veurem si aquest és un déu o és un home
amb una prova eficaç. No vull que hi hagi cap dubte!" (OVIDI 2000: 22)

I la prova va consistir a:

...prendre un captiu que els molossos
van enviar-li; llavors va manar que el cap li tallessin
amb el coltell, i després que una part de les seues despulles
fessin amb aigua bullir i en rostissin una altra a la brasa. (OVIDI 2000: 22)

El Licàon va tindre el mateix èxit que el Caro, i les conseqüències no van ser gaire diferents:

Quan me'l serveix per sopar, jo prenc el meu foc de venjança
per esbotzar aquell casal que ho mereix al damunt del seu amo;
ple de terror ell fuig, fins que al camp, envoltat de silenci,
vol parlar, però sols udola: el furor que el domina
se li acumula a la boca, damunt els ramats descarrega
el seu instint carnisser i encara en la sang es rabeja.
Els vestits en pèls se li tornen, els braços en potes;
ara és un llop, però té molts trets de l'antiga figura:
el pelatge grisenc, el rictus cruel a la cara,
l'espurneig en els ulls i l'aspecte ple de feresa. (Ovidi 2000: 22)

El Caro, doncs, és un parent innegable del Licàon, un ressò actual i vigent de la mitologia clàssica en terres valencianes. Aquesta vigència l'he comprovada en converses i entrevistes, personalment, en els territoris del voltant del Mondúver: a Simat, en la Valldigna; a la Drova, en terme de Barx; a Xeraco i a la Marxuquera, ja en terme de Gandia; i també en un altre nucli al voltant d'Aitana, fins a la Serra dels Plans: als masos avui despoblats d'Escuder, del Fondo de Teix i de la Sarga, ja vora

el barranc de la Batalla, en terme d'Alcoi, als pobles de Benimantell i de Sella, potser a Orxeta... Després, també, caldria assenyalar un tercer nucli vora el Benicadell, molt feble o poc explorat, a Beniarrés.

Pel que fa a la vitalitat actual de la tradició al migjorn valencià cal dir que, si devem la primera o més antiga notícia del Caro a Francesc Martínez, referida a Altea, publicada l'any 1947 (Martínez 1947), però recollida sens dubte molt abans, a la mateixa Altea, actualment, no hi he sabut trobar cap indicatiu de la tradició. Molt prop d'allí, pel que fa a Bolulla, on precisament Joan Coromines situava una de les dues coves valencianes anomenades del Caro, en l'estudi, sistemàtic i exhaustiu, de Vicent Beltran i Maria Isabel Guardiola *Bolulla la caramulla: Cultura popular i llengua d'un poble de la Marina*, publicat l'any 2005, ja no n'hi van trobar cap rastre. En canvi, tenim bons motius per creure que, només tres quarts de segle abans, el caro no hi era gens desconegut. Això es pot dir perquè l'any 2016 es va publicar, recuperat per l'erudit alteà Joan Borja, un manuscrit inèdit, d'un gran interès, titulat *Llegendes alacantines*, degut a l'estudiosa Sara Llorenç. Conté una notícia sobre el Caro, recollida l'any 1927 a un informant de Bolulla (Borja 2016), encara que no amb aquest mateix nom, sinó indentificat com un simple gamarús. Sota el títol ben expressiu «El gamarúç era home» Sara Llorenç ens ofereix el següent relat, tan breu que es pot transcriure sencer:

Abans, el gamarúç (aucell) era home.

Feia de pastor; i un dia que estava guardant, passà Deu i li proposà que'l convidés a fer una menjada, que matés un cabrit. Ell ho acceptà, però com que després li recà el cabrit matà un gat i el cuinà, pensant-se que com que Deu no ho havia vist no ho coneixeria.

En asseure's per menjar, Déu digué guaitant la vianda:

-Si eres gato
salta del plato:
Si eres cabrito
pega un belito.

És clar, saltà el gat i el pastor feu:

-Oh...! oh...!

Deu, en càstig, el feu tornar gamarúç. Per això, ara, sempre fa:

-Oh...! oh...! (Borja 2016: 128-129)

Cal notar l'estrany castellà de pastor, per anomenar-ho d'alguna manera, en què va parlar Déu nostre senyor pronunciant l'eixarm que faria tornar el gat de mort i cuit a viu i cru, tot fent rimar *cabrito* i *belito*. Era un castellà molt aproximat que s'obté per una fórmula tan útil i productiva com fàcil és d'aplicar: castellà = valencià + o. Així tindriem: de gat, *gato*; de plat, *plato*; de cabrit, *cabrito*; de belit, *belito*. Altrament, en castellà normal i corrent no haurien rimat *cabrito* i *balido* amb la mateixa perfecció.

Aquest detall sociolingüístic reportat per Sara Llorenç, de fer parlar Déu nostre

senyor en castellà, respon a una tendència que encara es pot observar, a hores d'ara. Com ara a la Marxuquera, el senyor Fornés, en un intent d'acostar-se al castellà autèntic va pronunciar: *Si eres cabrito, pega un belido, y si eres gato salta del plato.*

A Beniarrés, la fórmula de la maledicció que em van transmetre va ser: *Caro eres i Caro seràs, pero tus ovejas no las recogerás.*

El senyor Fornés, de la Marxuquera, hi va dubtar: «*Caro eres y Caro seràs, pero tu ganao ya no el... ya no lo recogerás*: ja no el replegaràs, igual, en valencià.»

La senyora Mari Carmen Llinares, originària d'un mas de la Sarga, a la Serra dels Plans, del Caro només recordava que «anava perdut per la serra. I el Caro cantava. Cantava i dia: “Caro eres i Caro seràs...” [...] Jo me'n recorde que ho cantaven els meus agüelos i els meus pares, en la Sarga: *Caro eres y Caro seràs, pero mis cabritas ya no las verás*. Cantaven eixes cançons. Això ho cantaven els vells. Jo era una xiconeta i me n'anava en els hòmens que cavaven, i ho cantava.»

Fora ja de terres valencianes, a l'altra banda de la mar, a l'illa d'Eivissa, l'erudit alcoià, senyor Francesc Gisbert, ja hi va assenyalar al seu enciclopèdic *Màgia per a un poble* l'íntim parentiu entre el mite del Caro i la narració «Es pastorells», recollida per Joan Castelló (Gisbert: 31). Segons aquest relat, els Pastorells, en nombre de quatre, s'apareixen les nits de trons i llamps «fent es crits i xiulos que solen fer es pastors darrere sa manada» alhora que «se senten esquelles i cans a dular», i també «una flaüta» sens dubte pastoril, «i una altra cosa com es esclafits d'una bassetja» (Castelló 1995: 62). Són Xomeu de ses cabres i els seus tres companys, que també van oferir un gat en compte d'un cabrit al Bon Jesús i a sant Pere, quan anaven pel món. Després d'haver-lo torrat al caliu, en presentar-lo als hostes, el Bon Jesús, encarat al fals cabrit, va recitar:

Si ets cabreta,
està quieteta.
I si ets gat,
bota des plat.(Castelló 1995: 67)

L'efecte miraculós o màgic ja el coneixem: «es gat pigà bot de dins es plat viu i vestit com si res li hagués acontés, passà com un llamp per davant es pastors miulant amb tota l'ànima i descomparegué per dins es bosc.»

Les conseqüències també ens són conegudes:

I de llavonnes ençà és que es Pastorells, per càstig de sa befa que volgueren fer del Bon Jesús i de sant Pere, corren i correran sempre sense descans ni repòs darrere ses seues manades de cabres i oveies, cridant, ucant i siulant, i amb es cans que dulen i grinyolen, fins que vengui la fi del món.(Castelló 1995: 68)

Una mateixa història, un mateix pecat i un mateix càstig. Llevat de la transformació del Caro en mig home i mig mussol, que els Pastorells no van patir, tota la resta és igual. En canvi, de la metamorfosi sí que en trobem un ressò al Pallars

Jussà. Allà el Caro rep el nom de *balagueu*. Almenys així l'anomena Josep Coll, a la novel·la *Dos taüts negres i dos de blancs* (Coll 2013: 132). Tres dels seus personatges, travessant el bosc d'Herba-savina una nit de por, es van trobar que, perquè la por fóra més completa i acabada, «s'havia girat una tongada de bonança que havia començat a despertar les feres del bosc. De tant en tant ressonaven els udols del duc o els esgarips del balagueu. »

Balagueu, diu. Estrany nom: *balagueu* o *bagaleu*, sens dubte un dels sinònims de *gamarús* (DIEC 2). I tot seguit el defineix, breument però de forma ben inequívoca com «l'ocellot cabrer reclamant les cabres des del capdamunt de l'Obaga». I no en diu res més. Poc dels seus lectors podrien fer-se càrrec de quina llarga història, més que mil·lenària, s'amaga al darrere.

Referències bibliogràfiques

- ALCOVER, A; MOLL, F (1978): *Diccionari català-valencià-Balear* 2n volum, Palma de Mallorca.
- BELTRAN, V; GUARDIOLA (2005): *Bolulla la caramulla: Cultura popular i llengua d'un poble de la Marina*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- BORJA I SANZ, J (2016): *Les llegendes secretes de Sara Llorens*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- CASTELLÓ, J (1995) «Es pastorells», dins *Rondaies eivissenques*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, p 62-69.
- COROMINES, J (1989): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* 2n volum, Barcelona, Curial.
- (1995) *Onomasticon Cataloniae* 3r volum, Barcelona, Curial.
- CAMPOS, R; IBORRA, J; MARTÍ, A (1995): «La cova del Caro», dins *La serp de la venta*, [Catarroja], Afers, p 39.
- CASTELLÓ GUASCH, J (1995): «Es pastorells», dins *Rondaies eivissenques*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, p 62-68.
- COLL, P (2013): *Dos taüts negres i dos de blancs*, Barcelona, Proa.
- Diccionari de la llengua catalana* 2a ed. DIEC 2, <<https://dlc.iec.cat>>[2019 abril 20].
- GISBERT, F (2008): *Màgia per a un poble*, Picanya, Bullent.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, F (1947): «El pardal Caro», dins *Còses de la meua Terra (La Marina)* 3r volum, València, Imp. Diana, p 270-272.
- OVIDI (2000): *Les metamorfosis* (trad. Jordi Parramon) Barcelona, Quaderns Crema.